

Вдовенко Н.М.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФІНАНСОВУ ПІДТРИМКУ ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У роботі розкрито результати проведених досліджень та визначено сучасні тенденції впливу трансформаційних процесів на фінансову підтримку виробників сільськогосподарської продукції. Визначено стратегію поведінки на рівні галузей аграрного сектора економіки саме для вирішення питань продовольчого забезпечення населення. Доведено, що вирішення піднятих у роботі проблем залежатиме від раціонального використання природних та рибних ресурсів, забезпечення необхідного рівня державної підтримки розвитку рибного господарства та аквакультури, рибовідтворювальних комплексів в умовах глобалізації економіки.

Ключові слова: аграрний сектор, держава, економіка, бюджет, фінансова підтримка, глобалізація, європейська інтеграція, розвиток.

Постановка проблеми. Світ на межі другого та третього тисячоліть стрімко змінюється. Новим змістом наповнюються усі сфери суспільного життя. Набуває нових рис увесь усталений, звичний порядок планетарного життя, перебудовується його устрій. Україна перебуває на порозі нової історичної епохи, найважливішою ознакою якої є стрімке наростання процесів глобалізації та європейської інтеграції, які є об'єктивними і здійснюються незалежно від волі чи бажання окремих країн саме для вирішення питань продовольчого забезпечення харчовими продуктами. За таких умов важливим є розуміння головних явищ, щоб визначити раціональну і ефективну стратегію поведінки, і в тому числі стратегію поведінки і на рівні галузей аграрного сектора економіки. Питання створення умов для гарантованого доступу до якісних продуктів харчування як рослинного так і тваринного походження у необхідній кількості отримали новий імпульс свого розвитку саме на міжнародному рівні. Слід зважити й на те, що вирішення цієї проблеми залежатиме від раціонального використання природних та рибних ресурсів, рівня державної фінансової підтримки та регулювання розвитку перспективних видів діяльності, пов'язаних з продовольством, зокрема і рибного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам впливу сучасних трансформаційних процесів на підтримку виробників аграрної продукції приділяли увагу такі вчені, як: В. Власов [1], А. Діброва [2], Б. Духницький [1], С. Кваша [3–5; 7], Н. Кривенко [1], Корнійчук О. [3], О. Одосій [2; 6], О. Олійник [7], П. Саблук [4], М. Стасишен [8], О. Шпикуляк [4]. Проте, визнаючи значення і об'єктивну необхідність підтримки рибного господарства, державі необхідні фінансові ресурси для її реалізації. Тож слід віднайти напрями вирішення невідкладних завдань, оскільки, заявивши про європейську інтеграцію, прагнення зайняти пристойне місце серед цих країн, не можна так довго ігнорувати економічні проблеми, які матимуть незворотні наслідки.

Метою статті є аналіз фінансового забезпечення виробничих процесів у галузях аграрного сектора економіки та визначення раціональної і ефективної

стратегії поведінки на рівні рибного господарства та сфери аквакультури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки значному попиту населення на рибу та рибну продукцію в Україні протягом останніх років створено відповідну матеріальну базу для розвитку галузі. Він здійснюється нині на основі диверсифікації рибного господарства у напрямі розвитку аквакультури з одночасною її переорієнтацією на повне використання потенціалу як складової аграрного сектора економіки. Усвідомлюючи необхідність прискореного розвитку аквакультури, переходу до ринкових механізмів регулювання, формування ринкової інфраструктури, ефективної системи її функціонування, слід враховувати вплив трансформаційних процесів на фінансову підтримку рибогосподарських товаровиробників, спрямований на створення умов для зростання виробництва реальних обсягів продукції у водних об'єктах. Питання насичення внутрішнього ринку вітчизняною якісною, безпечною рибою і рибною продукцією за доступними цінами повинно бути вирішене з урахуванням: раціонального використання в інтересах аквакультури всього водного фонду країни, включаючи водойми–охолоджувачі, невеликі водойми місцевого значення, які нині фактично виключені з рибогосподарського використання; захисту екосистем водних об'єктів від їх забруднення різними відходами діяльності господарств аквакультури; підвищення ефективності робіт у галузі випасної аквакультури, збільшення запасів цінних промислових видів риб і збереження генофонду рідких та зникаючих видів гідробіонтів, раціонального їх господарського використання; прискорення науково-технічного прогресу в аквакультурі за рахунок реконструкції рибницьких господарств, формування спеціальної інфраструктури щодо надання фінансової допомоги суб'єктам аквакультури для забезпечення підприємств рибного господарства елітним рибопосадковим матеріалом саме із рибовідтворювальних комплексів, спеціальних розплідників і збільшення у результаті реального господарського ефекту.

За спеціалізацією основного виробництва підприємства рибного господарства на внутрішніх водоймах поділяються на групи: а) рибовідтворювальні комплекси – нерестово-вирощувальні рибні господарства, риборозплідники, розплідники рослиноїдних риб, рибоводні заводи частикових риб, осетрові та

© Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, e-mail: nata0409@gmail.com

форелеві рибоводні заводи; б) виробничі об'єднання рибного господарства, рибоводні та рибницькі підприємства – повносистемні та нагульні ставові, басейнові, садкові, лиманні, озерно-товарні рибні господарства; в) риболовецькі господарства та підприємства; г) рибоводно-меліоративні станції. Основним видом діяльності рибовідтворювальних комплексів є вирощування молоді різних видів риб та вселення їх у внутрішні водойми (стави, водосховища на річках, водойми-охолоджувачі енергетичних об'єктів, озера, лимани, затоки та прибережні води Азовського і Чорного морів) для подальшого вирощування, підвищення рибопродуктивності водних об'єктів та збільшення обсягів вилову товарної риби.

Зарубіжний досвід підтверджує, що виробництво і якість рибопосадкового матеріалу є важливим питанням державної політики у регіоні Східної Азії (В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, М'янма, Таїланд, Філіппіни). Дефіцит якісного рибопосадкового матеріалу сприяв посиленому фінансуванню державних рибницьких станцій для поставки цьогорітки бідним місцевим фермерам за субсидованими цінами, як наприклад, на Філіппінах; інша частина призначалася конкретним регіонам, як у В'єтнамі, а також поліпшення маточного поголів'я та поставки риби для відновлення популяцій в акваторіях загального користування. У всіх семи країнах є державні риборозплідники, які крім вирощування риби, проводять наукові дослідження, займаються питаннями навчання та поширення сучасних технологій виробництва. Державні риборозплідники можуть спеціалізуватись і на конкретних видах, які можуть мати комерційну цінність, як наприклад, в Малайзії. У всіх країнах, за винятком Камбоджі, державні риборозплідники відстають за кількістю від приватних. Приватні риборозплідники виникли паралельно з державною галуззю. Досвід Індонезії щодо державних риборозплідників з розведення креветки свідчить про динамізм приватного сектора. До моменту, коли були побудовані державні станції, необхідність в них відпала через появу приватних риборозплідників. Деякі країни цілеспрямовано підтримували приватні риборозплідники, створюючи фінансові стимули для місцевих та іноземних інвесторів. Такі стимули, як пільгові позики, звільнення від податку, довели свою ефективність у питаннях нарощування виробництва рибопосадкового матеріалу і можуть бути орієнтовані на заохочення розведення конкретних видів риби.

Відповідно до наказу Держрибагентства України від 29.03.2013р. № 119 «Про затвердження Переліку підприємств – виконавців програми 2804070 «Селекція у рибному господарстві та відтворення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні», що фінансуються з Державного бюджету України у 2013 році» та наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.03.2013р. № 191 «Про затвердження планів заходів у 2013 році виконавцями робіт за напрямом відтворення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні є 9 підприємств. На виконання робіт за напрямом відтворення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні план фінансування у 2013 році становив 6,4 тис. грн для зариблення водойм Дніпровського каскаду та Азово-Чорноморського басейну у кількості

6459,0 тис. шт. Касових видатків на програму з відтворення використано 4,6 млн грн. Річний план 2013 року виконано державними рибовідтворювальними комплексами Держрибагентства України, зокрема ДУ «Виробничо-експериментальний Дніпровський осетровий рибовідтворювальний завод ім. академіка С.Т. Артющика». До пониззя р. Дніпро заселено 1329,6 тис. шт. молоді осетрових видів риб, з них російського осетра 302,5 тис. шт., стерляді 1027,1 тис. шт. Це становить 133 % виконання річного плану. ДУ «РФЗ «Лопушно» до Дністровського водосховища та р. Сірет заселено 158,41 тис. екз. молоді форелі, що становить 102 % виконання річного плану. ДУ «Кримський риборозплідник» до Каркінітської затоки, Міжгірного та Чорнорічанського водосховищ заселено 608,0 тис. екз. водних біоресурсів, з них 18,0 тис. шт. молоді судака та 590,0 тис. екз. молоді рослиноїдних видів риб та коропа, що становить 118 % виконання річного плану. ДУ «Новокаховський рибоводний завод» до Каховського водосховища, пониззя р. Дніпро та р. Південний Буг заселено 2929,41 тис. екз. водних біоресурсів, з них 464,77 тис. шт. молоді щуки, 108,0 тис. шт. молоді судака та 2356,64 тис. екз. різновікової молоді рослиноїдних видів риб та коропа, що становить 120 % виконання плану. ДУ «Херсонський виробничо-експериментальний завод з розведення молоді частикових риб» у пониззя р. Дніпро, Дніпро-Бузький лиман та р. Південний Буг заселено 3436,34 тис. екз. водних біоресурсів, з них 311,51 тис. екз. молоді аборигенних видів риб (судак, щука) та 3124,83 тис. екз. різновікової молоді рослиноїдних видів риб та коропа, що становить 143 % виконання річного плану. Усього за 2013 рік до водойм загальнодержавного значення рибовідтворювальними комплексами заселено 8461,76 тис. екз. водних біоресурсів. Таким чином, крім розведення риби для продовольчих цілей, аквакультура штучних водойм відіграє важливу роль у виробництві рибопосадкового матеріалу для зариблення водойм. Проведені дослідження підтверджують, що вирішення проблем неможливе без подальшого науково-методологічного обґрунтування напрямів рибогосподарського виробництва, координації та достатнього рівня фінансування за участі держави.

Бюджетне фінансування на проведення робіт з відтворення риби здійснюють за такими напрямками:

I. Забезпечення роботи державних рибовідтворювальних комплексів (щороку проводять роботи з відтворення та випуску молоді різних видів риб у рибогосподарські водні об'єкти України, оскільки ці ресурси є стратегічним державним харчовим резервом країни).

II. Проведення робіт з відтворення риби у рамках бюджетної програми «Відтворення водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні». У рамках програми не повністю узгоджена бюджетна політика держави з інвестиційно-інноваційною моделлю розвитку, оскільки кошти надходять лише у IV кварталі, що призводить до неможливості проведення відтворювальних робіт з осетровими та кефалевими видами риб, нерест яких проходить у ранній весняний період.

Очевидно, що можливості бюджету не забезпечили необхідні обсяги фінансової підтримки виробництва риби і, отже, бюджетні засоби не можна розглядати як основне джерело для розвитку цієї

сфери. Тому слід поєднати різні форми й методи регулювання, формувати умови залучення грошових коштів для розвитку аквакультури з різних джерел, за рахунок чого впливати на розширення інвестиційної активності в досліджуваній галузі аграрного сектора економіки. Крім того, слід зауважити, що за державною програмою відтворення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні за 2013 рік недержавними підприємствами заселено 6,2 млн екз. цінних видів риб, з яких до басейну Азовського моря заселено 3,8 млн екз. пелінгаса, судака та сингілі; до басейну Чорного моря – 1,6 тис. екз. камбали-калкану чорноморської; до Дніпродзержинського, Каховського, Кременчуцького, Київського та Канівського водосховищ заселено 2,4 млн екз. рослиноїдних видів риб та коропа. Крім зазначеного, державними рибовідтворювальними комплексами у пониззя р. Дніпро та водосховища України заселено 8,5 млн екз. аборигенних, рослиноїдних, осетрових та лососевих (форель) видів риб, що на 35% більше попереднього року. У цьому контексті, в цілому за 2013 рік за рахунок усіх джерел фінансування, в тому числі спеціальних товарних рибних господарств, заселено 55,5 млн екз., що на 2,3% більше, ніж у попередньому році.

Необхідно розуміти, що за таких умов державна підтримка, разом з іншим інструментарієм державного регулювання дає можливість галузі досягти розвитку рибовідтворювальних комплексів. Саме з цією метою прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 11.08.2010 р. № 794 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» [10, с. 53] для часткової компенсації: відсоткової ставки за залученими суб'єктами господарювання АПК у банках коротко-, середньо- та довгостроковими кредитами та позиками, середньо- та довгостроковими кредитами та позиками в іноземній валюті. Компенсація надається позичальникам за кредитами, залученими у національній валюті у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діє на дату нарахування відсотків за користування кредитами, та в іноземній валюті у розмірі 10 % річних, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами рибницьким, рибальським та риболовецьким підприємствам, які здійснюють свою діяльність у внутрішніх водоймах, та береговим рибопереробним підприємствам – для закупівлі рибосадкового матеріалу, пально-мастильних матеріалів, енергоносіїв, кормів, рибної сировини, тари для рибної продукції, ветеринарних препаратів, обладнання, запасних частин для ремонту техніки та суден. Для здійснення компенсації за кредитами Мінагрополітики утворює комісію з питань надання державної підтримки суб'єктам господарювання агропромислового комплексу. Конкурсні комісії оприлюднюють у друкованих засобах масової інформації порядок та умови проведення конкурсу з визначення переліку суб'єктів господарювання агропромислового комплексу для отримання права на компенсацію за залученими кредитами та лізинговими платежами. У разі прийняття рішення про виплату компенсації комісія Мінагрополітики надає переваги позичальникам, які: займають-

ся виробництвом продукції тваринництва; виконують державні програми із забезпечення продовольчої безпеки держави; здійснюють витрати, пов'язані з впровадженням енергозберігаючих технологій; реалізують інноваційні проекти, що пройшли державну реєстрацію в установленому порядку. На підставі викладеного вище потрібно невідкладно вжити низку заходів, що забезпечать виведення нерестово-виросувальних рибних господарств, риборозплідників, розплідників рослиноїдних риб, рибоводних заводів частикових риб, осетрових та форелевих заводів на нові інноваційні перспективи, а саме: створення сприятливих умов у сфері кредитування (продовження кредитів, що їх отримали в комерційних банках галузеві підприємства, надання нових кредитів під заставу продукції аквакультури як специфічного біологічного активу), податкової та митної політики, збільшення видатків на фінансування бюджетних програм, фінансування за рахунок коштів державного бюджету, виділених на потреби підприємств і організацій, що займаються вивченням, охороною та відтворенням рибних запасів, і науково-дослідних організацій, які виконують тематичні роботи, що мають загальнодержавне значення, вимагають невідкладної державної підтримки, здійснення фінансової підтримки підприємств галузі через механізм здешевлення кредитів бюджетної, тваринницької дотації; здешевлення придбання техніки; відновлення фінансування за бюджетними програмами з частковою компенсацією вартості складної рибогосподарської техніки вітчизняного виробництва; здешевлення вартості страхових премій; виділення додаткових коштів на підтримку фермерських господарств, які працюють в умовах аквакультури.

З метою створення сприятливих умов для розвитку рибного господарства удосконалюється законодавча та нормативно-правова робота, зокрема, прийнято Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011р. № 3677-VI [11], який повинен сприяти ефективному регулюванню рибного господарства та дозволить рибовідтворювальним комплексам реалізувати свої права та обов'язки у цій діяльності. Очевидно, що основними пріоритетними напрямками реформування рибогосподарської галузі є підвищення ефективності використання внутрішніх водойм, модернізація та побудова нових заводів. Розпорядженням Кабінету Міністрів України у жовтні 2011 року було схвалено Концепцію розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки [12, с. 58]. На її основі прийнято Державну цільову економічну програму розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки [13, С. 70], яка надасть новий поштовх розвитку галузі, зумовить позитивні зрушення та сприятиме стабілізації і нарощуванню виробництва вітчизняної конкурентоспроможної рибної продукції. Водночас вирішення порушеної проблеми можливе лише за допомоги спеціально створеної системи масового виробництва молоді цінних видів риб шляхом будівництва сучасних рибовідтворювальних комплексів, зокрема у: Запорізькій області державного риборозплідника камбалових риб загальною потужністю 2 млн шт. молоді та вартістю 10 млн грн; Автономній республіці Крим державного риборозплідника камбалових та кефалевих риб загальною потужністю 2 млн шт. молоді та вартістю

10 млн грн; Донецькій та Київській областях державних риборозплідників за технологією замкненого водозабезпечення загальною потужністю 2–3 млн шт. молоді кожний та вартістю 70 млн грн; районі верхньої частини Дністровського водосховища державного риборозплідника для утримання колекційного ремонтно-маточного поголів'я та отримання посадкового матеріалу особливо цінних видів риб загальною потужністю 0,5 млн шт. молоді вартістю 9 млн грн; Черкаській області (с. Худяки Черкаського району) державного риборозплідника частикових видів риб загальною потужністю 10 млн шт. молоді вартістю 10 млн грн; проведення ремонту, реконструкції, капітальне будівництво об'єктів у існуючих державних риборозплідниках для відтворення природних популяцій у рибогосподарських водних

об'єктах на суму 59,9 млн грн. Про перетворення аграрного сектору, і в тому числі аквакультури на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави йдеться також і в Законі України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" від 18.10.2005 р. № 2982-IV [13] (рис. 1). Спеціалісти висловлюють думку, що забезпечення необхідного фінансування рибовідтворювальних комплексів дасть можливість досягти запланованих індикаторів розвитку аквакультури, зростання конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, що дозволить задовольнити потреби населення України у рибі та рибній продукції відповідно до науково обґрунтованих норм споживання населенням.

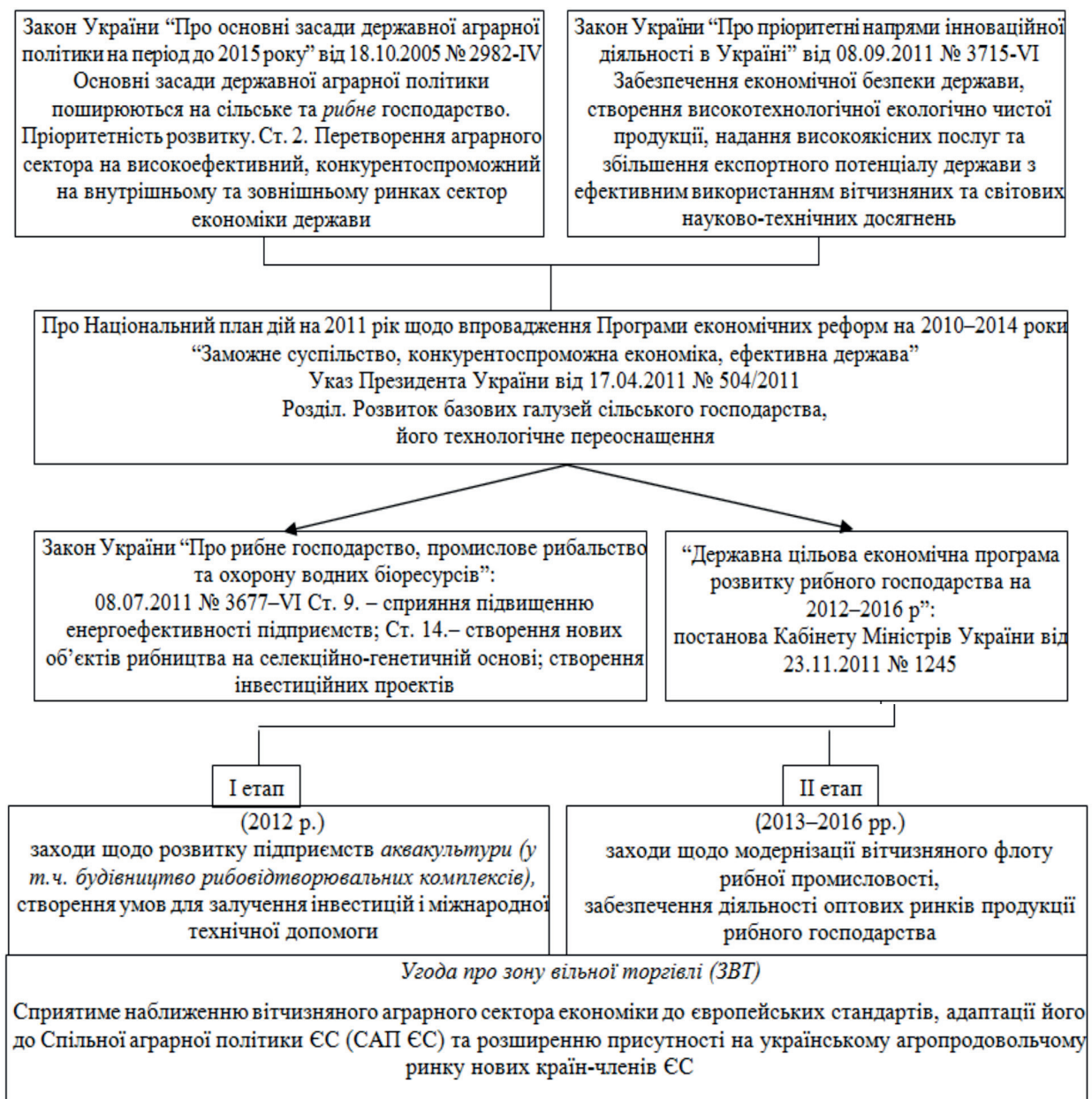

Рис. 1. Інноваційно-інвестиційний розвиток рибовідтворювальних комплексів
Джерело: складено в результаті узагальнення власних досліджень автора.

У результаті проведеного дослідження ми з'ясували, що розвиток рибовідтворювальних комплексів сприятиме забезпеченню продовольчої, економічної та фінансової безпеки держави, створенню високотехнологічної конкурентоспроможної якісної й екологічно чистої рибної продукції та збільшенню експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних і світових науково-біотехнологічних досягнень.

Висновки і перспективи подальших наукових розробок. Таким чином, маємо можливість зробити висновки, що ситуація в рибному господарстві країни не дає підстав для здійснення пере-

ходу до сталого розвитку за рахунок лише ресурсів держави. Тому необхідно враховувати, що заходи загальної економічної політики недостатні для вирішення складних питань розвитку аквакультури в умовах глобальних трансформаційних перетворень. Слід забезпечити досягнення випереджувальних темпів приросту інвестицій за рахунок не лише внутрішніх, але й зовнішніх джерел для фінансової підтримки підприємств, які займаються відтворенням, вирощуванням, виловом риби і виробництвом продукції, що відповідатиме сучасним вимогам галузевого розвитку за умов розпочатих євроінтеграційних процесів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власов В.І. Імпорт агропродовольчої продукції та можливості його заміщення національним виробництвом / В.І. Власов, Н.В. Кривенко, Б.В. Духницький. – Економіка АПК, № 5. – 2014 (235). – С. 11 – 20.
2. Dibrova A. Tariff protection of agrifood market of Ukraine and EU-27 in the terms of free trade area creation / A. Dibrova, O. Odosii. Economic and agricultural sciences in the context of changing needs of economy. – Warszawa: SGGW. – 2013. – P. 180 – 189.
3. Кваша С.М. Економічний потенціал галузей АПК в умовах формування зони вільної торгівлі з ЄС / С.М. Кваша, О.В. Корнійчук. – Науковий вісник НУБіП України. – Вип. 169. – Ч.1. – 2012. – С. 97–101.
4. Кваша С.М. Функціонування аграрного ринку в умовах глобалізації економіки / С.М. Кваша, П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк. – ІАЕ Аграрної економіки. – К.: 2009. – С. 20–30.
5. Кваша С. М. Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм / С. М. Кваша, Н. М. Вдовенко // Економіка та держава. – 2011. – № 11. – С. 12–16.
6. Odosii O. Agricultural Policy of Ukraine In Terms Of Creation of Free Trade Area with European Union. / Odosii O., Dibrova A. // 11th International Conference in Nitra Global Economy: Challenges and Perspectives - Nitra, Slovak Republic. – 2010. – P.1052 – 1070.
7. Oliynyk O. The analasis of budjet support efficiency of agriculture in Ukraine. / S. Kvasha, O. Oliynyk. International scientific conference devoted to 60th Aniversary of faculty of Economics. October 24–25, 2011. – Kyiv. – Ukraine. – P. 224 – 235.
8. Стасишен М. С. Проблеми економічного розвитку галузі національного господарського комплексу України / М. С. Стасишен // Матеріали конф. “Проблеми економіки і управління залізничним транспортом”. – К.: КУЕТТ, 2006. – С. 166–168.
9. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них від 06.02.2003 р. № 486-IV: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 15. – С.107.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011р. № 3677-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – С. 120.
11. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.10.2011 р. № 1003-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 79. – С. 58.
12. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011р. № 1245 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 95. – С. 70.
13. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982 // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – С. 17.

Одержано 23.03.2015 р.